
РАВНОВЕСНИЯТ ВЪЗГЛЕД ЗА СИГУРНОСТТА

*Димитър ЙОНЧЕВ**

The understanding of security could be explored in the realm of equilibrium, which, in addition to security, provides for other dimensions. Security as a state of equilibrium differs substantially from the rest/others. Understanding of security as a special type of equilibrium has heuristic and didactic potential.

РАВНОВЕСНАТА ВСЕЛЕНА

Вселената е в процес на разширение на обекти, които са устойчиви, доколкото са в равновесно състояние. Галактиките, както и съставлящите ги звездни системи, са подложени на гравитационните въздействия, благодарение на които поддържат устойчиви орбити. Обектите върху планетите на свой ред остават в устойчиво състояние, след като се урівновесят по отношение на останалите обекти, с които са във взаимодействие. Промените, които неизбежно се случват, отново водят до намиране на поредното устойчиво състояние и така са налични обектите във Вселената.

Нашата планета не прави изключение. Различното в сравнение с останалите е наличието на живот на Земята. Живата форма е обект, за който е валидно противопоставянето между вътре и вън (Reeves 2014: 39). Така живите обекти, които естествено се стремят към равновесно състояние, могат да го постигат като съчетание на вътрешно и външно равновесие. Тази разлика между неорганичните обекти и живите форми води до динамичното равновесие на последните. При това колкото е по-сложна една форма на живот, толкова по-сложно е и нейното динамично равновесие. В процеса на еволюционното развитие живите организми влизат във вътрешновидови отношения, които им позволяват да се справят с предизвикателствата на средата, но ги правят още по-зависими в тяхното равновесие. Наред с тези отношения се появяват и отношенията между видовете, като се оформят сложни равновесни системи в рамките на обособени географски пространства (наричани в биологията „биотопове“).

Усложняването на равновесието на живите същества достига своя връх при хората. Човекът е животно, което символно удвоява света и съществува в непрекъснат диалог със самото себе си. Така равновесието на отделния човек

* Авторът е професор, доктор на икономическите науки, Нов български университет – София.

зависи не само от обективните условия на неговата среда (Йончев 2014: 236-9) (имат се предвид както външните на тялото му условия, така и независещите от човека вътрешни състояния на тялото му), а и от неговото ментално и емоционално състояние.

Тази изключителна сложност при човека не отменя обаче изконния вселенски стремеж към равновесие, а само го прави много по-труден за осъществяване.

ФАКТОРИ НА РАВНОВЕСИЕТО ПРИ ЧОВЕКА

Първата група фактори за равновесието на отделното човешко същество (тук се има предвид зрелият, осъзнаващ себе си индивид) са, естествено, условията, в които той е поставен. Още Аристотел отбелязва колко е важен климатът за поведението на хората, като смята например, че студените условия не оставят време на човека за каквото и да е друго, освен за грижите за собствено си оцеляване, а в горещия климат естественото състояние на хората е ленивостта, тъй като храната е в изобилие и те нямат грижи за намирането ѝ. Поради тази причина той дава предимство на живеещите в климат с четири сезона, където състоянията на времето се редуват и хората развиват творческите си способности с много по-висок темп от жителите на другите климатични пояси (Социологически 1972: 73).

На второ място външен фактор за индивидуалното равновесие е групата или общността, в която по необходимост живеят хората. В индивидуален план условията на живот на отделния човек във всеки от случаите са специфични, но не и дотолкова, че да не могат да се представят в рамките на някаква група, която да ги споделя. Индивидът в сравнение с другите членове на групата споделя общите за всички членове на групата условия, но, първо, с различна интензивност за всяко от тях, и, второ, напълно е възможно по отношение само на него да действа и друго или и други условия. Така дори и на външно, физическо равнище индивидът е в уникална среда, особено ако се отчита и неговото телесно състояние.

На следващо място сложността се увеличава изключително много, когато се отчете и другата група специфични човешки условия на живот, а именно състоянието на вътрешния свят на индивида. Той се отличава с още по-голяма неповторимост както по отношение на другите индивиди, така често и по отношение на собствените състояния на индивида в различно време от неговото *присъствие*.

Въвеждането тук на понятието „присъствие“ следва да се обоснове, тъй като то има не само работен, но и евристичен характер при разбирането на сигурността.

Понятието има философски произход и е въведено в активна употреба от германския философ Мартин Хайдегер (Хайдегер). В употребата му тук има някои особености, които следва да бъдат уговорени. Присъствието е продължителност на наличността на даден присъстващ. Присъстващият е такава наличност, която има осъзнато отношение към себе си (Йончев 2014: 36 – 46). Такъв е човешкият индивид, такива са и всички групи хора, които в една или друга сте-

пен имат образ на някакво „ние“, което споделят. Удобството при употребата на понятията „присъстващ“ и „присъствие“ при разбирането и по-късно при анализа на сигурността е в това, че чрез тази употреба е възможно да се говори в едно и също време както за индивида, така и за групите хора, когато не се налага да се изтъква специално разликата между тях, освен когато това е наложително.

Присъстващият има образ на света и образ на себе си в света, като и двата са в рамките на неговото присъствие. В зависимост от това какъв е собственият му образ и в какъв свят смята, че присъства, присъстващият строи своите стратегии за оцеляване и преди всичко за постигане и съхранение на желаното от него равновесие. Какво се стреми да уравни присъстващият?

Общо казано, на балансиране подлежат двата образа – желаното състояние и състоянието, което присъстващият е постигнал. Пътят към уравниването е движение, или, което е същото, следващи се едно друго дискретни динамични състояния. От тази гледна точка присъствието е непрестанен повтарящ се цикъл на пребиваване в равновесие, излизане от него, движение към нова форма на равновесие, постигането му, пребиваването в него и отново цикълът се повтаря и така до края на присъствието, в който край присъстващият престава да бъде наличен като присъстващ.

ТИПОВЕ РАВНОВЕСНИ СЪСТОЯНИЯ

Стремешт към равновесно състояние е абсолютен стремеж, който може да се осъзнава в различна степен и дори да бъде неосъзнат в даден конкретен миг от присъствието на присъстващия.

Независимо от това кога настъпва моментът, в който присъстващият си дава сметка за равновесните си състояния, те биват означавани от него по един или друг начин в зависимост от гледната точка към тях.

Когато равновесното състояние е било видяно като време, в което то е носело удовлетворение и радост от присъствието, езикът го определя с положителни понятия, сродни на понятието „щастие“.

Ако равновесното състояние се разглежда от присъстващия като състояние на неговото имуществено тяло (има се предвид неговата движима и недвижима собственост, неговите имотни възможности), тогава той е склонен да използва понятия от семейството на понятието „благоденствие“.

В случай, че равновесното състояние е погледнато с очите на групата, от позициите на човешкото му обкръжение, присъстващият се радва на своя „авторитет“, ползва се с „уважението“ на хората, притежава желания от него „социален статут“.

Има обаче и един по-особен поглед към равновесното състояние на присъстващия, когато той го преценява от гледна точка на своята уязвимост. В този случай използваната двойка понятия е неразривно свързана и тя е „сигурност – несигурност“. Въпросът за сигурността се появява, когато е налице несигурност. Сигурността е проблем единствено в сянката на несигурността. Казано с езика на равновесното състояние на присъстващия, заплашеното от някакво вредно въздействие равновесие поражда тревога и предполага действия по неутрали-

зиране на вредното въздействие с единствената цел да се възпроизведе то в появилите се нови условия.

Така разбирана, сигурността е органично присъщ момент в нескончаемия цикъл на променящото се равновесие. Този възглед за сигурността изключва нейното статично и абсолютно състояние, като вместо него поставя динамичното и циклично променящо се равновесие на различни по своята природа присъстващи.

ОСОБЕНОСТИ НА РАВНОВЕСИЕТО ПРИ РАЗЛИЧНИТЕ ПРИСЪСТВАЩИ

Индивидуалният присъстващ преживява равновесните си състояния преди всичко като свои минали състояния, сякаш винаги му е нужно някакво отдалечаване във времето, за да си даде сметка за преживяното състояние. Много по-често се среща изказването „Тогава бях щастлив“, отколкото изказването „Сега съм щастлив“. Тази особеност на човешката психика е разбираема, тъй като моментните състояния на човека винаги са оцветени емоционално и са напрегнати от противопоставянето на някакъв минал опит с някакво очакване за бъдещето. След време емоционалната окраска отшумява и човекът е в състояние да оцени състоянието си от онзи миг. „Брой до десет, преди да кажеш нещо“ или „Девет пъти мери, един път режи“ твърдят популярните фрази, чрез които се посочва тъкмо тази особеност на оцветения емоционално миг на присъствието.

Когато равновесието е заплашено, човекът го преживява в същия миг, в който се случва заплахата. Следователно може да се твърди, че индивидът има силно развита способност да преживява актуалните тревоги и значително по-слабо изразена способност да преживява позитивните равновесни състояния в мига на случването им.

Индивидуалният присъстващ като всеки присъстващ се стреми да балансира образа на желаното си състояние с реалното си състояние. За да се случи това, индивидът се опитва да превърне желаното си състояние в налично състояние. Очевидно е, че желаното състояние, за да се осъществи като действително, би трябвало да бъде по принцип постижимо. Доколко това е така във всеки отделен случай зависи от субективния момент на присъствието. Вътрешният свят на човека се изгражда от огромен брой въздействия, съществена част от които не се осъзнават, други са преднамерени, а трети са плод на самовнушения. Въз основа на тази сложна структура на вътрешния свят на човека се изработват образите на желаните му състояния. Никой индивидуален присъстващ няма възможността да си изясни всички въздействия, които са оформили и оформят вътрешния му свят. Той действа, като следва онези вътрешни импулси, на които отдава приоритет в мига на действието. Би могло да се мисли, че индивидуалният присъстващ има яснота в мига, когато действа, но не яснота по отношение на онова, което се крие зад съответния импулс, а яснота по отношение на целта, към която го тласка импулсът. В случаите, когато става дума за отдалечени във времето желани състояния на индивида, т.е., когато се мислят дългосрочните или дори житейските цели на човека, тогава може да се твърди,

че те са достатъчно съгласувани със средата на присъствието и могат да организират присъствието на индивида за дълго или за всичкото време, с което той ще разполага.

Следователно има съществена разлика между мигновените равновесни състояния на индивидуалния присъстващ и равновесното състояние на присъствието му за дълъг период от време или за цялото време на индивида. Неслучайно Аристотел заявява, че ако Сократ не беше умрял по начина, по който го е сторил, ние нямаше да знаем какъв е Сократ (Калчев 1993: 39).

Примери като този като правило не са многобройни, тъй като в лоното на културната общност житейските цели често са предопределени и принципът на присъствие на индивида е „както правят всички, както е прието да се прави“. Ситуацията търпи промени, когато културната затвореност става все по-относителна, какъвто е случаят с глобалните въздействия върху локалните култури.

И така, индивидът няма изработен специализиран език за сигурността, тъй като за него тя е неактуално състояние. Актуалното му състояние от тази гледна точка, когато бива преживявано от индивида, е състоянието му на несигурност.

Груповият присъстващ покрива огромен диапазон от присъстващи според техния произход, природа и обхват.

Най-близките до индивида групови присъстващи са тези, произведени спонтанно от културната среда на присъствието на общността. Такива са групите по кръвната връзка, семейството, кръговете на общуване. Те са част от идентичността на членовете на групата, като силата на тази социална връзка зависи от мястото и времето на присъствието на групата. Групата от този тип, особено когато е съществена част от идентичността на членовете си, е особено чувствителна към своето равновесие. Кръвната връзка в Древния Рим е основополагаща социална връзка в римската цивилизация (Киняр 2000). Тази връзка е силна и в Средновековна Европа, както и на много други места и времена в историята. „Зъб за зъб и око за око“ е принцип, който предхожда първите закони, които впрочем имат за цел тъкмо това – да отнемат от члена на общността възможността му да раздава справедливост и да я предоставят на общността (Аристотел 1993: 23).

В периодите на отслабване на този тип връзки равновесното състояние на формираните от културата групови присъстващи губи повече или по-малко своето значение за членовете на групите. Тази тенденция е особено отчетлива в условията на глобализацията, за което свидетелстват описанията на „промишлеността на мястото“ (Улрих Бек) и атомизацията на живота в съвременния свят (Йончев 2014: 380-3).

На друго равнище на отношение към равновесието са осъзнато създаваните общности независимо от степента на официалност на техния статут. Съзнателният елемент в появата и в наличността им показва, че те имат ясни цели, средства за постигането им, инструменти за пораждаване и поддържане на собственото си равновесно състояние.

За първи път именно в присъствието на този тип групови присъстващи се появява като постоянна грижа грижата за производството и поддържането на сигурността. Сигурността се осъзнава като състояние, при което няма заплаха за равновесието на присъстващия. Около тази логика са преобладаващата част от речниковите дефиниции на сигурността. Слабостта на тази логика обаче е, че тя е валидна от определено равнище на групови присъстващи и не толкова валидна за присъстващите под това равнище, особено за индивидуалното равнище на присъствие.

Осъзнатото отношение към сигурността води до обособяване на функции по нейното постигане и поддържане, като тази тенденция достига своя връх в държавата по времето на разцвета на националните държави. В държавата са разгърнати специализирани структури, чиято цел е да поддържат сигурността в нейната цикличност като процес, за да гарантират на гражданите равновесно общностно състояние.

Отвъд равнището на държавата груповите присъстващи са структурирани около някакви определени цели, което естествено поставя ограничения на дейността им в полето на сигурността. Глобалният присъстващ – съвременният свят, е твърде слабо структуриран и не притежава повечето от характеристиките на груповия присъстващ. Липсва му основната отличителна черта на груповия присъстващ – някакъв изразител на преживяването на „ние“. Поради тази причина съвременният свят е изправен пред противоречието между факта на споделеното общо пространство на присъствие на всички участници и отсъствието на субект на това пространство. Тук не става дума да се разширят пълномощията на ООН и тя да стане световно правителство или пък да се създаде ново такова. Проблемът е другаде и той е значително по-дълбок. Едно пространство, а в случая това е планетарното пространство, бива пространство на даден присъстващ, ако има несъзнавано, „естествено“ преживяване на „ние“. Такова споделяно „ние“ означава, че всички участници в него (в глобалния свят става дума нито повече, нито по-малко за населението на планетата) имат общ елемент в своята идентичност, т.е. имат положително отношение към някаква достатъчно високо поставена в ценностната им ориентация ценност. В съвременния свят не само че няма подобна ценност, но и цели общности имат взаимно-изключващи се идентичности.

Появата и възприемането на обща ценност е резултат от културните натрупвания в общността. Благодарение на него се оформят културно възприети модели на поведение и комплекси от значения, които позволяват създаването на вътрешна непротиворечивост или на достатъчна поносимост на съжителстващите едно с друго присъствия. В съвременния свят е трудно да си представим такъв културен феномен, който да съдържа в себе си модели на споделяно присъствие между например ислямски фундаменталистки присъстващи и присъстващи от християнския Западен свят. Ето защо равновесното състояние на съвременния свят, или с други думи неговата сигурност, доколкото я има, е резултат от съотношение на силите в него и на възможностите за намеса на едни участници в присъствието на други. В такъв свят равновесието е винаги в инте-

рес на едни участници и в ущърб на мнозина други, а предпочитаният инструмент за намеса е силата.

Светът подобно на индивидуалния присъстващ няма собствен език за сигурност, нито инструменти, с които да поражда и да поддържа равновесието си. Светът може единствено да интерпретира състоянията си, при това като правило постфактум, и както може да се допусне, ги интерпретира нееднозначно.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Равновесният възглед за сигурността притежава някои предимства пред традиционните дефиниции, както и пред модерните интерпретации на заплахите в съвременния свят.

Равновесието е родово понятие не само на сигурността, но и на основните състояния на хората и на техните общности. Откриването на равновесието в различните места и времена на човешкия вид позволява да се анализира сигурността далеч отвъд езиковата употреба на това понятие. Достатъчно е да се извърши коректна субституция с необходимото познаване на изворовия материал.

Почти неуловимата природа на сигурността като състояние, което е в сянката на несигурността и което обикновено се изплъзва от опитите да бъде дефинирано положително (нека да се припомни тук, че общото мнение за наличието на сигурност е отсъствието на заплахи и опасности, т.е. сигурността е нещо, което го има, когато друго нещо го няма), с предложения тук възглед вече може да се дефинира позитивно. Така става възможно да се разглежда сигурността като налично равновесно състояние, видно като потенциално уязвимо.

Въвеждането на понятието „присъстващ“ в равновесния възглед за сигурността на свой ред повишава евристичността на възгледа, тъй като позволява съдържателно разграничаване на субектите на сигурност, които, както се видя от краткия преглед, са с твърде различаваща се природа едни от други.

Тези основания, както и други, за които тук няма достатъчно място, за да бъдат представени, позволяват равновесния възглед за сигурността да бъде използван както за извършване на анализи на сигурността, така и за дидактически цели в обучението на студенти и специалисти по проблемите на сигурността.

Литература

- 1 **Аристотел.** Атинската полития. София: Христо Ботев, 1993.
- 2 **Бек, У.** Световно рисково общество. София: Обсидиан, 2001.
- 3 **Йончев, Д.** В търсене на сигурността. София: Изток – Запад, 2014.
- 4 **Калчев, И.** Метафизика на смъртта. София: Нов ден, 1993.
- 5 **Киняр, П.** Секс и ужас. София: ЛИК, 2000.
- 6 **Балабанов.** – В: *Социологически проблеми*, т. IV, София: БАН, 1972.
- 7 **Хайдегер, М.** Битие и време. София: Марин Дринов, 2005.
- 8 **Reeves, H., J. de Rosnay, Y. Coppens, D. Simmonet.** La plus belle histoire do monde. Edition de Seuil, 2014.